

Egy konzervatív a köztársaságiak között. Baróti Szabó Dávid, a kassai Magyar Museum egyik szerkesztője

A kassai Magyar Museum című folyóiratot hárman gondolták ki, a korszak két ifjú reménysege, Batsányi János és Kazinczy Ferenc, valamint a nagy öreg, Baróti Szabó Dávid.¹ Baróti,² amint az a nevéből is kitetszik, Erdélyből származott, Háromszék megyéből. Sok egyéb állomáshelye mellett 1763–64-ben Kolozsvárott tanított. Baróti Kazinczyval ellentétben a lap betiltatásáig kitartott Batsányi mellett, Kazinczy már az első évfolyam után új lap kiadását tervezte. A Magyar Museum eleinte (1788-as I. évfolyam) Pesten Trattnernál, majd (1789-es II. évfolyam) Kassán Ellingernél jelent meg. E két cég a nyomdai munkát csinálta, a lapgazda a Kassai Magyar Társaság volt. A pesti szakaszban a szerkesztői aprómunkát id. Ráday Gedeon végezte, a kassai szakaszban azonban Baróti Szabó Dávid. Batsányi volt a főszerkesztő mindenkor, ugyanakkor példaértékű, ahogy más politikai nézeteket valló emberek egy színvonalas irodalmi folyóirat létrehozásában és működtetésében együtt tudtak dolgozni, tisztelték és szerették egymást.³ Sajnos az is beszédes, hogy egymáshoz politikai nézetekben nagyon is közel álló két fiatal ember, szerkesztőtárs nem tudott sokáig együtt dolgozni. Utólag nehéz eldönteni, ki miatt. Együtt dolgozó csapatot jelez azonban az, hogy a szerzők és a szerkesztők művük címében ragaszkodtak annak megjelöléséhez, hogy a vers vagy az episztola kihez szól. (X. Y. társunkhoz) Ez utalás volt a Kassai Magyar Társaságra, amelynek mindegyikük tagja volt.

Németh László rövid esszéjében a leglényegesebbnek az első magyar irodalmi folyóiratunkkal kapcsolatban a következőket látja: „Ebben az első számban (tudniillik a Magyar Museum-éban –R. R.) már elég élesen kidomborodik a folyóirat történelmi hivatása. A *Magyar Museum* teremti meg a magyar irodalmi öntudatot. A múlt magyar írói most találják meg történelmi szerepüket. Batsányi találóan érezteti a század irodalmi erőfeszítéseit, s ebben az irodalomképünkben élesebben rajzol ki egy-egy arcot, egyelőre Ányosét, később Bessenyeiét és Báróczyét. A *Magyar Museum* fedezte fel az irodalmi tradíciókat, s mindjárt oda is illeszkedik e tradíciók folytatásába.”⁴

Új szerep, új nyelv

A XVIII. század utolsó negyedére kialakul a magyar irodalomban az új írói szerep új eszményekkel, amiket többek között Virág Benedek képvisel, amint az a korszak összefoglaló monográfiája, Bíró Ferenc műve nagy alaposággal körül jár.⁵ Virág, a „szent öreg” már nem a régi magyar virtus szerint, a katonai vitézséggel, hanem a tudományokkal akar a magyaroknak dicsőséget szerezni. Bíró Ferenc szerint Baróti Szabó Dávidnál mindkét szerep, az ősi dicsőség (vitézség) iránti tisztelet és az új, írói-tudósi öntudat egyaránt megvan. Barótinál, a volt jezsui-

KÓKAY György (szerk.), 1979, 211–218.

² Baróti Szabó értékeléséről újabban lásd HUBERT Ildikó, 2005/2006, 131–152.

³ „Egy javakorabeli, pátriárka kedélyű székely tekintélye szövetkezik itt két európai műveltségű fiatalember ambíciójával. Az öreg székely maga se tudja, ő veszi-e szárnyai alá a fiatalokat, vagy azok fogják közre az ő hírnevét.” NÉMETH László, 1969, 184–189.

⁴ NÉMETH, i. m. 186–187.

⁵ BÍRÓ Ferenc, 1994. 373–381.

tánál ez utóbbi már az egzisztencia biztosításában is erősíti, hiszen a rend feloszlatása után magának kell magáról gondoskodnia.⁶

Egyed Emese Fekete Jánosról szóló tanulmányában bizonyítottan látja, hogy a romantika már a XVIII. század végén elkezdődött.⁷ Barta János Baróti költészetében a friss érzéki szemléletet látja a romantikához hajlónak, továbbá a többszólamúságot, a romantika beszédmódjában a nyelv hangulati funkciója túlsúlyban van a közlési funkciójához képest.⁸

A költészettörténetében számos olyan jól ismert trópus van, amely koronként ugyan változó tartalommal és hangulattal, de jelen van a költészet eszköztárában. Vizsgáljunk meg néhány régi-új szimbolikát a Magyar Múzeumban közölt költeményekben, elsőként az álmot.

Baróti Szabó Dávid *Álom* (1785) című versére reflektálhat az alábbi Virág Benedek-költemény:

„Hajh! Sok Vitézek’, s tzímeres-érdemü
Nagy embereknek gyászt-okozó gonosz
Álom! Repülly-el messze tőlünk,
’S vissza se jöjj soha Nemzetünkre!

Most is pirúlunk seb-helyeink miatt,
Mellyekre nézvén, könyvbe borúl szemünk.–
Mi haszna! – Térj, Múzsám, magadba,
’S köss koszorút szeretett Szabónknak!”

(*Magyar Museum* 1792. II/2.)

Mit fejezhet ki itt az álom szimbolika? Úgy vélem, hogy az első francia polgári forradalmat, illetve annak hatására nálunk is bontakozni kezdő új szellemet, a köztársasági mozgalmat, ami a katonaságnak és a nemességnek egyaránt rossz álmot jelentett. Az új szellemtől mind Virág (a volt pálos), mind Baróti a fiatalság erkölceit féltette. A művészet tekintetében pedig Baróti az elposványosodástól fél, a művészetben a ritkát, az emelkedettet kanonizálja, mindezt pedig a klasszicizmus által kedvelt madárszimbolikával érzékelteti:

„Meggzúntek az hajdani hangok:
Másként szóll a’ nyelv; másként hall a’ fül. Az elnyírtt
Erdönkben idegen madarak fészkelnek: hurokba
Hajtódott az előbbi lakos! ’s a régi Szabadság’
El temetésed nyelvét is elhagyta. Patsirtát
Hallasz már egyedül: egyedül ez imádtatik: ennek
Tudgya minő tollával akar ki-ki tetszeni. Már a’
Kedv-keresés, ’s a föld-színtt-mászkáló félelem, a’ vóltt,
Szemre legesleg-szebb, ’s természeti testi fedezményt
El-temeték: a’ Strutz-Kóltsg-tollaknak az hirek
Sints-fenn: a’ Keretseny-szárnyak tsúfságra jutottak.–
Nem-de tehát, kegyes ösztöngöm! (Melpomené) hallgatni tanátsosb,
Mint-sem vesztire-tértt hanggal szégyenre vetödni?”

⁶ Uo. 255.

⁷ EGYED Emese, 2002. Korábban találkozhattunk ezzel a gondolattal SZEGEDY–MASZÁK Mihálynál Bessenyei György kapcsán., SZEGEDY–MASZÁK Mihály 1980, 42.

⁸ BARTA János, *Baróti Szabó Dávid és a romantizmus*, Irodalomtörténet, ide évszám kell!

A madárdal és a költészet hangja mindig az azonosítás két tagját képezte, csak most a pacsirta hangja favorizált, a testi erényekben, külső megjelenésben (tollaikkal) mutatósabb és ritkébb madarak, mint a strucc, a kócsag, a kerecsensólyom szoba sem kerülnek, panasolja szerzőnk. Magától értetődően jut eszünkbe, hogy évtizedekkel később milyen egyszerűen, szinte jelszószerűen fogalmaz Petőfi a *Csalogányok és pacsirták* című költeményében: „A csalogány az alkony madara, / Már vége felé jár az éjszaka, / A hajnal közeleg; / Most a világnak nem csalogányok, / Hanem pacsirták kellene.”

Az alább bemutatásra kerülő négy szövegrészlet a XVIII. század utolsó negyede középponti művelődéstörténeti, társadalomtörténeti, költészettörténeti problémáit, folyóirat kiadási gondjait, cenzúra kijátszási gyakorlatát eleveníti meg.

I. Az első szöveg Kreskay Imre volt pálos rendi szerzetes, majd világi pap, nevelő, költő levél formájú bevezetése egy fordításának, nevezetesen Metastasio *Scipio álma* című művének. A szerző közvetlenül a *Magyar Museum* szerkesztőit szólítja meg:

„Melly kedves mosolygással tekintse, melly érzékeny szívvel vegye, betses iparkodástokat, és kellemes munkáitokat édes Hazánk; ditső Nemzetünk’ józanabb Részének köz megelégedettsége bizonyosakká tehet benneteket. Szolgálatotok öregbíti a’ mostani uralkodó Felsőnek Nevét; kinek élete’ napjait fényesíti, mikor az ő Fejedelmi páltzája alatt lévő Tartományok a’ Tudományokban, ’s a’ Hazai Nyelvnek ékesítésében, olly szembe-tünöképpen gyarapodnak. Lelkesíti a’ kedves Hazát, mikor végső vonaglási között-is láttya, hogy még él! –,

A bevezetésben Kreskay a korabeli nyilvános dikció szokásos fogásaival él: az uralkodó előtti főhajtás a kezdő fordulat, hogy lehetővé teszi a tartományok anyanyelvének gyarapodását folyóirat kiadása által (ugyanazt tapasztaljuk néhány évvel később az *Uránia* beköszöntőjében is). A szerző azonban a végső bizonyosságot, hogy a II. József nyelvrendelete által háttérbe szorult anyanyelv újra erőre kaphat, túldíszített verses folytatásával elbizonytalanítja:

„Igy mikor az égő fáklyát
El-óltyák, akkor szikráját
Fényesebben lobbantya;
Igy a’ Hattyú, vég’ óráját
Érvén, bútsúzó nótáját
Hangosabban folytattya.”

Verstechnikai kérdések is mérlegelésre kerülnek, hiszen a *Magyar Museum*-ban számos költemény és verses levél (episztola) jelent meg. Kreskay tartózkodással fogadja az időmértékes verselést, mint az ősi magyar versszerzéstől idegent, olyan mintha egy „Szittyai lakost látna Párisi rántzokban (értsd redőkben, viseletben–R.R.) negédeskedni.”

II. Bessenyei Sándor levele a *Magyar Museum* kiadóihoz elsősorban a szólás szabadságáról értekezik. Érdekes, hogy a testőrírót nem zavarja, hogy a lap szerkesztői feltehetőleg többet tudnak erről a kérdésről nála, minthogy a testőrírók és barátaik magánlevél formájában írott episztolákban fejtették ki gondolataikat. Ezekből az írásokból a *Bessenyei György Társasága* című füzet. Bessenyei Sándor említett levelében Mars katonájának vallja magát, aki a szabadságért harcol, elég különös ars poética a császár és király testőrétől. A következő sorokat az írásból már korábban is idézte a szakirodalom (Kókay György): Igaz ugyan, hogy már a Bas-

tille' helyén Szabadság' Templomát építettek; de vallon áll-e már Kassán a' Fanatismus' és rab-gondolatok helyén épített Szabadság' temploma? Ezt nem tudom.”

Akkor, mondja a szerző más dolga már nem lévén, Anakreon nyomán bor- és szerelemdalokat fog énekelni. Józan állapotában pedig a felvilágosodás filozófusaival társalog majd.

III. Baróti Szabó Dávid Virtről Batsányihoz írott 1790-es levele homlokegyenest más életfilozófiát sugall, mint amilyen Batsányié ekkoriban lehetett. Barótinak Virten természet közeli életben van része: halászat, vadászat, szép vidék. A szöveg baráti beszámoló, amely azért nosztalgiaiát kelthetett olvasójában, akkor is és most is.

„Távolról szemlélvén a' szelek' hartzait,
 'S a dörgő egeknek letsapó nyilait.
 Mint partonn-ültömben, a' zajos tengernek
 Egymásra-dőlöngő hajjai nem vernek:
 A' Népek 's Királyok hartzra-keltt peritől
 Nem tartok, nem félek tsergő fegyveritől. –
 Már szálas erdőkben fel- 's alá-járkálók,
 Már kékes völgyeknek öbliben sétálok;
 'S múlatom magamat tegzes Diánával,
 Vagy magyar hangokon-éneklő Múzsával,
 Már öreg hálókat vetvén a' Dunába,
 Az apróbb halakat visszük a' bárkába:
 A' tokot, a' Vizát kötelekre vettyük,
 És, ki-tzövekelvén, vízbe eregettyük...
 Sokszor ablakomról virágos kertembe
 Le-le-tekéntgetek dellyest hevertembe':
 A gyenge virágok ki-fejtik magokat,
 'S mosolyogva küldik nékem illattyokat.”

IV. Baróti Szabó Dávid *Fels. II-ik Leopold Királyunk' halálára* írott verse a folyóirat II. évfolyamának, III. füzetében jelent meg. Az ex-jezsuita költő és szerkesztő Leopoldot tisztelte, mert ő felesküdt a magyar törvényekre, míg II. József nem. Az 1780–1790 közötti időszakkal szemben a magyar nyelv újra erőre kapott, a magyar öltözet megint propagált lett. Gondoljunk csak Gvadányi Jenő *Egy falusi nótárius budai utazása* című elbeszélő költeményére (1790) Az olyan külsőségekben (öltözet, tánc, stb.), és csak abban megnyilvánuló hazafiság, Csokonainál, majd Petőfinél is megtalálható életük és életművük egy szakaszában, de ez utóbbik túljutnak ezen, míg Gvadányinál, ahogy egyébként vizsgált szerzőnkénél, Barótinál is pályájuk végéig megmutatkozik. Mindannyian Szűcs Jenő terminológiájával élve, a magyar kulturnemzet tagjai voltak.⁹

Lezárásképpen Baróti Szabó költészetéről szóljunk és pedig Kazinczyval, aki kora legfőbb kánonképzője volt. Baróti verseskötetét tartja a kezében, amikor a *Pályám emlékezetében* az alábbi sorokat veti papírra:

„Eragadtatások között faldostam azt, nem mintha sok teremtő újat találtam volna Barótitban (tegyük hozzá Kazinczy sem a költésze miatt maradt fenn az utókor emlékezetében), vagy

⁹ SZÜCS Jenő, 1974, 144.

mintha a magyar hexameter egészen újság volt volna előttem, hanem mivel egész kötet verseket láthaték, és hála érte az egeknek, koccanók (rímek – R. R.) nélkül. Megjövendőlém, hogy a példa követőket fog találni, hogy poézisunk új ragyogásban fog csillogni. Irtam Barótinak s disztichonokban; úgy hittem, hazafiúsága érdemli, hogy mindenfelől végye köszöneteinket, s ki vala boldogabb, mint én, midőn megérkezék válasza s az is disztichonokban!”¹⁰

Conservative among Republicans. Baróti Szabó Dávid, editor of the Magyar Museum of Kassa. Baróti Szabó, born in Transylvania, co-edited the *Magyar Museum* printed in Kassa with two prominent poets of the era; Batsányi János and Kazinczy Ferenc. They set the example for successful cooperation between people of different political views, from different generations, in editing a literary journal of outstanding quality.

Baróti Szabó was one of the first in Hungarian literary history to support himself from his literary activities, developing in him the modern writer's consciousness.

The lecture and essay analyses the symbolism in Baróti's poetry. His significance in the history of Hungarian literature springs not, however, from his symbolism, but from his metrics. Like all educated people of his time, he knew antique poetry well. He considered it his task to establish the metrical verse in Hungarian poetry. Kazinczy Ferenc, determining figure of the era's literary canon, greeted with enthusiasm volume upon volume of poetry versed in hexameters, published at the time due to Baróti's influence.

¹⁰ KAZINCZY Ferenc, 1979, 239.